

Posudek diplomové práce Bc. Kláry Modlitbové

Název práce: Genderový rozměr náboženství a spirituality: Případová studie výzkumu spirituálního vnímání pražských studentů a studentek

Posudek vedoucí práce vypracovala: Mgr. et Mgr. Tereza Kynčlová

Diplomantka Klára Modlitbová se ve své diplomové práci zaměřila na genderové aspekty individuálního rozměru spirituality, a to konkrétně na příkladu psychologického výzkumu provedeného - nicméně nezanalyzovaného - týmem Řičan-Janošová. Témata spjatá s náboženstvím, religiozitou a spiritualitou nepatří v České republice - údajně jedné z nejméně nábožensky založených zemí světa ve smyslu institucionální příslušnosti k církvi - k oblastem, o nichž by bylo možné debatovat bez předsudků na straně jedné a bez potřeby se za víru ospravedlňovat na straně druhé. Nejinak je tomu u genderového zkoumání. Proto zvolené téma považuji za nadměru relevantní, a to i v souvislosti se světovým děním v poslední dekádě, v níž náboženství - ať už se jedná o islám či křesťanství - a různé formy rétorického odkazování na víru hrají politicky významnou roli.

Teoretická část diplomové práce je obecně dobře zvládnutá a Klára Modlitbová zde demonstruje schopnost kriticky zhodnotit paradigmaty, z nichž vyrůstá jak její vlastní genderový pohled, tak psychologický výzkum Řičana a Janošové. Studentka správně reflektuje, že její genderová analýza předmětného výzkumu spirituality „implicitně [říká], jaké jsou [její] subjektivní představy o mužích a ženách“, str. 58. Modlitbová se tak v kontextu genderové analýzy správně vyhýbá hypotéze apriorní pre-existence mužské a/nebo ženské spirituality a jako cíl diplomové práce si stanovuje 1) rozvedení diskuze o tom, zda je psychologicko-individuální rovina spirituality záležitostí pro všechny jedince univerzální či zda je spiritualita něčím, co nalezneme nezávisle na sociálních a symbolických strukturách, 2) rozebrání zmíněného výzkumu z hlediska genderu jako analytické kategorie.

Bohužel si však otázku stran působení společenských struktur klade i na samém konci práce, jakoby v procesu psaní nedošla ke konkrétnímu závěru či si jí nebyla jista, a to přesto, že se jí daří popsat společenské struktury, jež mají vliv na přemýšlení o spiritualitě i na její prožívání a především se zaměřuje na postavení žen v náboženství. Náboženstvím je zde obecně implikováno křesťanství, avšak ne vždy je toto z formulací v textu zcela patrné: např. na straně 20 či na straně 37, kdy odkazuje na Mary Daly, která tvrdí, že „náboženství je falocentrické a androcentrické“, ale není zde jasné, jestli tomu tak je ve všech známých případech či jen u hlavních monoteistických náboženství. V tomto ohledu je správná kontextualizace naprosto nezbytná.

Problematický je v této souvislosti též příklad somatizace nadvlády (str. 25), jak jej představil Bourdieu. Studentka zde tento fenomén ilustruje zahalováním muslimských žen. V tomto ohledu zde vyvstává několik otázek: 1) je vhodné „přeskakovat“ v argumentaci mezi různými náboženstvími, když výzkum Řičana-Janošové proběhl v České republice, kde je převážná většina obyvatelstva křesťanského vyznání?; 2) je muslimský šátek vskutku projevem somatizace?; 3) je zahalená muslimka reprezentací „internalizované poslušnosti“ a „neviditelnosti“ (str. 26), jak diplomantka naznačuje, nebo pro ni může šátek naopak představovat pozitivní či emancipační aspekt například v možnosti skrýt tělo před pohledy mužů (tzv. male-gaze, jak o něm hovoří Mulvey)? Diplomantka rovněž nedostatečně kontextualizuje ve zmínce (str. 19) o větší religiozitě žen jiné barvy kůže než bílé, v níž vychází z knihy Renzetti a Currana. Ti hovoří o situaci v USA, a tudíž lze těžko takový argument uplatňovat v ČR, a to především s ohledem na fakt, že největší výzkum spirituality, který v práci diplomantka podrobuje analýze, se vůbec nezabývá rasovou nebo etnickou příslušností respondentů a respondentek.

Klára Modlitbová v návaznosti na Knotkovou-Čapkovou rozlišuje tři roviny duchovního rozměru jedince. Základem pro ni je individuální spiritualita jakožto „samotné jádro víry“ (str. 6), kdežto religiozita je potřebou jedince projevovat svou spiritualitu navenek směrem ke společnosti. Pod náboženstvím pak diplomantka chápe institucionální praxi konkrétního přesvědčení. Jednotlivé roviny nelze od sebe oddělit, jak ukazuje studentčina definice religiozity. Zde spatřuji jistý paradox: znamená to tedy, že

v představě individuální spirituality je implicitně obsažen jistý prvek požadavku uznání, a že i individuální víra podléhá uznání ze strany již etablovaných praxí religiozity a náboženství, protože by jinak za víru nemohla být označena? Existuje tedy potom v takovém vzorci vůbec něco jako opravdová individuální spiritualita?

Druhá část diplomové práce je věnovaná genderové analýze výzkumu Řičana a Janošové, kteří studentce poskytli 1498 nezpracovaných dotazníků o 30-ti otázkách, který vyplnili studující pražských středních a vysokých škol. Řičan s Janošovou tak pořídili nejrozsáhlejší sbírku výpovědí o spiritualitě v ČR. Modlitbová podrobila dotazník statistické analýze, jejíž výsledky, jak studentka ukazuje, do značné míry korelují s tradičními představami o tom, jak víru prožívají ženy a muži. Zároveň však ale diplomantka podrobuje zjištění ze statistického zpracování dat genderové optice a poukazuje na fungování soudobých i minulých společenských struktur, jež nám mediují nejen genderově žádoucí projevy duchovní praxe, ale také hierarchické představy o tom, v co a jak je vůbec vhodné věřit. Právě v této oblasti spočívá největší přínos diplomové práce. Je tudíž škoda, že vlastní analýze není ve druhé kapitole věnován takový prostor jako v kapitole první. Zároveň by práci „slušelo“, kdyby studentka teoretickou a empirickou část více propojila a vedle kritiky návodnosti otázek Řičana a Janošové jak stran duchovních prožitků, tak i genderové nesenzitivity dotazníků (jež jasně vypovídají o tradičních představě o podobách víry i femininity a maskulinity) se zamyslela nad tím, zda vlastně vůbec lze spiritualitu takovými metodami, jež autoři předkládají, statisticky měřit.

Rozsah práce odpovídá nárokům na magisterskou diplomovou práci, po formální stránce však práce vykazuje jisté vady na kráse: v práci se vyskytují překlepy či vynechávky (str. 10, 14, 36, 38 aj.), doslovně se opakují některé pasáže (například odstavec o počtu kanonizovaných žen), v seznamu bibliografie absentuje kniha Jana Kellera, na kterou studentka odkazuje na straně 16.

Jako problematické vnímám nejednoznačné zadefinování a používání pojmů „patriarchát“ a „patriarchální“. Proto navrhuji následující prodiskutovat v rámci obhajoby. Studentka na str. 10 využívá definice patriarchátu představené Opočenskou a dvojicí Renzetti-Curran, kdy teoložka hovoří o „*nadvládě mužů, doslova otců,*“ kdežto druzí zmínění o „*pohlavně-genderovém systému, v němž muži i vlastnosti, činnosti i hodnoty vnímané jako mužské zaujímají nadřazené postavení nad těmi, jež jsou vnímány jako ženské.*“ Jedná se o definice relevantní pro různé disciplíny. Proto je vyznění následujících citací ambivalentní ve svém významu: 1) „*V souvislosti s konstruováním genderových stereotypů tak náboženství může mít vliv již od samého počátku, anebo až později v průběhu etablování patriarchální moci v rámci tvorby nových, průběžně kanonizovaných textů, které se časem stávaly součástí tradice*“ (str. 23) či 2) „*(...) přestože dnes představa boha v evropském kulturním kontextu může být velmi ovlivněna biblickým starozákonním popisem podoby a vlastností Hospodina, přesto takto nelze prvoplánově uvažovat a sestavovat dotazník pouze monoteistickou, patriarchální optikou*“ (str. 33). Jaký typ patriarchátu je pojednán v uvedených příkladech?

Dále navrhuji, aby u obhajoby studentka ozřejmila, čím si vysvětluje, že katolictví je oproti protestantským církvím rigidnější, jak uvádí na str. 42 a případně jaké genderové aspekty jsou s tímto spjaty.

Diplomová práce Kláry Modlitbové se v žádném případě nerodila snadno a studentka bohužel plně nevyužila možnost práci beze zbytku konzultovat. Třebaže zde roli sehrály osobní důvody, vyznění práce by jistě prospělo více konzultací, a to především v případě druhé kapitoly. Zároveň bych však ráda zmínila, že studentka v procesu psaní práce ušla obrovský kus cesty k nezávislému myšlení.

Diplomovou práci doporučuji k obhajobě, nicméně u hodnocení váhám. Na základě výše zmíněného se přikláním ke známce horší „velmi dobře“ a doporučuji studentce pečlivou přípravu na obhajobu.

V Praze 9.9. 2011

Mgr. et Mgr. Tereza Kynčlová